

Teórie medzinárodných vzťahov

Idealizmus - je zmesou názorov a návodov na to, ako usporiadať medz. vzťahy ideálnym spôsobom, t.j. tak, aby bol zaistený mier a spolupráca medzi národmi. V idealistickom chápaní je človek buď vo svojej podstate dobrý alebo aspoň schopný konať dobro. Charakteristické pre idealistov sú reformátorský zápal, dobrá vôľa, viera v ľudský potenciál. Významnou postavou moderného idealizmu bol Woodrow Wilson, am. politik a historik, prezident USA v rokoch 1913-21. Wilsonova predstava mierovej budúcnosti spočívala v slobode, demokracii, práve, sebaurčení národov, čestnej a otvorenej politike. Formálne bola stelesnená v projekte Spoločnosti národov. Medzi jeho zástancov patril i Tomáš Garrigue Masaryk.

Realizmus - je poznanie a popis reálnych medzinárodných vzťahov, t.j. takých, aké by mali byť. Je protikladom idealizmu. Realisti kladú dôraz na štát ako tvorca politiky, hl. a rozhodujúceho aktéra medz. vzťahov. Ostatní aktéri - najmä medz. organizácie - hrajú len vedľajšiu úlohu, závislú od politiky najsilnejších štátov. Štáty sú medzi sebou v medzištátnych, t.j. politických vzťahoch. Politika štátu je v prvom rade rozhodovanie o vojne a mieri, jeho hl. nástrojmi sú diplomacia a vojenská moc. S ich pomocou robí štát "vysokú" zahraničnú politiku, ktorá zabezpečuje jeho prežitie a posilnenie. "Nízka" politika zahŕňa ekonomické a ostatné záležitosti. Vysoká politika je voči nízkej v trvale dominantnom postavení. Medz. vzťahy sú značne konfliktné, čo realisti vysvetľujú dvojakým spôsobom. Pre jedných je východiskom túžba po moci, ktorú považujú za ľudskú prirodzenosť a celá politika je podľa nich bojom o moc, pričom túžba tvorí základ štátneho záujmu. Pre druhých sú východiskom zákony džungle ovládajúce medz. spoločenstvo. Vychádzajú z empirického pozorovania medz. spoločenstva, ktoré sa podľa nich vyznačuje neorganizovanosťou a chaosom. Suverénne štáty nepodliehajú jednej centrálnej moci a použitie sily vo vzájomných sporoch považujú za legálne a legitímne. Centrom realizmu sa stali USA. Predstavitelia: Edward Carr, otec moderného realizmu Niebuhr, najvýznamnejší Hans J. Morgenthau.

Marxizmus - zhoduje sa s realizmom /snaha o komplexné vysvetlenie skutočnosti, s dôrazom na konfliktný charakter medz. vzťahov/, ale i s idealizmom /túžba zmeniť svet, viera v pokrok, celosvetova platnosť jeho záverov/. Zkladateľmi marxistickej teórie boli K. Marx a F. Engeles. Špecifikom marxizmu je sociálno-ekonomické chápanie medz. skutočnosti. Marxizmus je ekonomické vyjadrenie všetkých spoločenských javov vrátane politiky. Svet nedelí v prvom rade na štáty, ale na svetovú buržoáziu s proletariát, na vykorisťovateľov a vykorisťovaných. Základom dynamiky medz. vzťahov je triedny boj vo svetovom meradle. Cieľovým stavom je komunizmus, spoločnosť bez sociálnych rozdielov. Za prínos marxizmu do teórie medz. vzťahov sa považuje len teória imperializmu /V.I.Lenin/.

Nové smery - predstavovali niekoľko pokusov o nový teoretický pohľad na medz. vzťahy v 60-tych rokoch. Vývojovo predstavujú reakciu na dlhú hegemoniu realizmu v medz. vzťahoch. Majú spoločné to, že štátu odnímajú jeho dominantnú úlohu a snažia sa ho podriaďiť určitým ekonomickým, sociologickým alebo systémovým závislostiam.

Transnacionalizmus - predstavuje teor. prístupy, ktoré odmietajú realistické zdôrazňovanie úlohy štátu a jeho moci a sústreďujú svoju pozornosť na všetkých neštátnych, teda transnacionálnych aktérov, počínajúc jednotlivcami, cez cirkvi a politické

strany až po nadnárodné monopoly a medzinárodné organizácie. Faktormi sú ekonomické, obchodné, sociálne a iné okolnosti medzi. styku. Najvýznamnejší predstavitelia sú profesori Harvardovej univerzity Robert Keohane a Joseph Nye.

Behaviorizmus - predstavuje teóriu, ktorá sa usiluje o pozitivisticky presný a objektívny popis javov medzinárodnej scény. Cieľom je pozorovať správanie, t.j. viditeľné reakcie ľudí na podnety a vplyv okolitého sveta. Usilujú sa o čo najväčšie priblíženie spoločenských vied k vedám exaktným, v ktorých je všetko overiteľné. Najvýznamnejší predstaviteľ je am. sociológ Karl Deutsch.

Pravidlá v medzinárodných vzťahoch

1. Medzi dvoma veľkými a silnými partnermi je prevažne určujúci vzťah práve týchto dvoch, zatiaľ čo úloha menších štátov je v tomto prípade slabšia alebo nijaká (nulová).
2. Vzťah dvoch slabších partnerov možno skúmať izolovane iba v tom prípade, ak problém ich konfliktu sa nedotýka druhých štátov.
3. Vzťah silného partnera so slabším spravidla neexistuje v čistej podobe ako vzťah len dvoch, ale stáva sa stredobodom záujmu druhých silnejších mocenských skupín, ktoré majú obavu z porušenia prípadnej rovnováhy v medz. vzťahoch.
4. Vzťahy dvoch štátov prakticky neexistujú, ide väčšinou o vzťahy dvoch skupín štátov - jednotlivé štáty už nerozhodujú o svojej zahran. politike samostatne a izolovane.
5. Štáty prestávajú uskutočňovať samostatnú zahraničnú politiku, už neexistuje priama súvislosť a závislosť vnútornej a zahraničnej politiky jednotlivých štátov a jednotlivých mocenských skupín. Malé, alebo slabé štáty sa stávajú nástrojom alebo objektom politiky silných a neraz aj ich obeťou.

Druhy medzinárodných vzťahov

Politické vzťahy (medzinárodná politika) celok vzájomného politic. pôsobenia všet. prvkov systému medzin. vzťahov. To znamená pristupovať ku každému javu a procesu medz. života ako k politike jednotlivých účastníkov voči politike ostatných účastníkov medz. života. Najdôležitejšia je zahraničná politika jednotlivých štátov. Na základe svojich politických záujmov vstupuje každý štát do vzťahov s inými štátmi. Tieto vzťahy - ekonomické, obchodné, právne, diplomatické, vedecké, kultúrne a iné - majú politický charakter. Akýkoľvek problém medzištátnych vzťahov, ktorý sa stáva predmetom štátnej politiky vrátane politiky zahraničnej, získava politický charakter a je riešený prostredníctvom medzištátnych politických vzťahov. Všetky ostatné druhy vzťahov - ekonomické, sociálne, vedecko-technické, kultúrne i vojenské, vychádzajú zo vzťahov politických a naopak majú spätný vplyv na vzťahy politické a tým aj na celý systém medz. vzťahov.

Ekonomické vzťahy (svetová ekonomika) zahŕňajú všetky štáty, regióny a kontinenty a najrôznejšie oblasti ľudskej činnosti - vedu a techniku, priemysel, poľnohospodárstvo, dopravu a spoje, obchod i turistiku. Veľkú úlohu zohrávajú medzin. organizácie a inštitúcie. Výsledkom rastúceho vplyvu medzinárodných ekonomických vzťahov je výrazné

zosilňovanie tendencie k internacionalizácii ekonomiky a toho plynúce integračné procesy /EU, NAFTA.../ Objavuje sa nový jav "mondializácia ekonomiky" - vnútorne previazaný komplex procesov a väzieb, ktoré umožňujú produkovať, distribuovať a konzumovať produkty i služby, zhodnocovať materiálnu i nemateriálnu produkciu vo svetovom meradle na všetkých trhoch.

Kultúrne vzťahy - vzájomná výmena a poznávanie odlišných kultúrnych hodnôt prispieva k vzájomnému chápaniu a zblížovaniu národov a tým i k priaznivému vývoju mez. vzťahov. Kultúrne vzťahy hrajú dôležitú úlohu pri vytváraní národných spoločenstiev i pri vytváraní nadnárodných pospolitostí. Prepojenie jednotlivých kultúr prináša aj určité zápory - predovšetkým vo filme, TV a rozhlase - konkurencia, ktorá poltáča ekonomicky slabšie národné kultúry.

Právne vzťahy (medzinárodné právo) sú výsledkom činnosti subjektov mez. vzťahov, predovšetkým zvrchovaných a nezávislých štátov. Ich špecifikom je regulovanie vzájomných vzťahov medzi účastníkmi medzinárodného spoločenstva na základe princípov a noriem., na ktorých sa títo účastníci dohodli. Všetky štáty tvoria medzinárodné spoločenstvo a medzinárodné právo upravuje ich politické, hospodárske, technické, kultúrne a iné vzťahy. Vytvorený medzinárodný právny mechanizmus umožňuje a pomáha štátom zaistiť svoje záujmy, rozvíjať vzájomné vzťahy, odvracať a riešiť konflikty, riešiť sporné otázky.

Vojenské vzťahy - súhrn vojensko-politických, vojensko-hospodárskych a vojensko-technických vzťahov. Dôležitou súčasťou sú rozhovory, jednanie, dohody a zmluvy zamerané na obmedzenie určitých druhov zbraní, kontrétne opatrenia v oblasti vojenského uvoľňovania.